

SÜRGÜNDE UNUTULMUŞ BİR ŞAİR: İHSAN ADLÎ SERTER

Hüseyin YAZICI*

Özet

Tarihimizin önemli bir döneminde yaşamış, kısa sürelerle de olsa çeşitli görevlerde bulunmuş olan İhsan Adlî SERTER, önce II. Abdülhamit döneminde sürgüne uğramış, daha sonra da bir kurtarıcı olarak gördüğü İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmış; ancak umduğunu bulamayınca Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na üye olmuş; nihayet burada da hayal kırıklığı yaşamış ve bu cemiyetten de ayrılmıştır. Bu makalede İhsan Adlî SERTER'in hayat öyküsü ile Kahire'de bastığı “*Şiirlerim*” adlı üç ciltlik kitabı kısaca incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İhsan Adlî SERTER, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Şiirlerim.

Abstract

İhsan Adli SERTER, who lived in an important era of our history and served, although for short periods of time, in various positions, was first exiled during II. Abdulhamid's period, then he joined İttihat ve Terakki Cemiyeti (Committee of Union and Progress) which he saw as a rescuer, however, when he could not find what he hoped for here, he joined Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Freedom and Alliance Party); finally when he was also disappointed here and left this association too. In this article, İhsanAdli SERTER's life story and his book composed of three volumes, namely “*Şiirlerim (My Poems)*” was briefly examined.

Keywords: İhsan Adli SERTER, Committee of Union and Progress, My Poems.

Tesalya¹ asıllı bir aileden gelen² İhsan Adlî Serter³, 1880 yılında⁴ Tırnavos'ta⁵ doğdu. Babasının adı Ahmet Cemal, annesinin adı Fatma, baba

*. Prof.Dr. Hüseyin Yazıcı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

1. Tesalya, 1394 yılında Osmanlı Devleti sınırları içine katılmış ve 1881'de Yunanistan'a bağlanmıştır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tesalya>.

tarafından dedesinin adı ise Hacı İbrahim'dir. İhsan Adli kendi doğumu ile ilgili şunları söylüyor:

“Tirnavos'ta doğmuşum, Rumeli'nde büyüdüm, İstanbul'da okudum, anadan helâl sütüm.”⁶ “Selanik, asla benim memleketim değildi. Ben ve validem, Tesalyalı, Yenişehirliyiz⁷; pederim ise Sakızlıdır.”⁸

İhsan Adli önce Manastır Askeri Rüştîyesi'nde,⁹ sonra babasının, görevi dolayısıyla binbaşı olarak Siroz'a atanmasından sonra Eyüp Sultan Leyli Baytar ve Eczacı Askeri Rüştîyesi ile Kuleli İdadiyesi'nde, son olarak da Mekteb-i Harbiye'nin son sınıfına kadar okudu. Ancak İhsan Adli Serter, siyasî bir meseleden dolayı bu okuldan alınarak irâde-i seniyye¹⁰ ile Selanik Vilayeti maiyet memuriyetine tayin edildi.¹¹

1314-1315 rumi (m.1898,1899-1900) yıllarında Harbiye'de öğrenciyken, bir ara Mustafa Kemal Atatürk'le arkadaşlık yapmış olan¹² İhsan Adli'nin bir şiirinden Harbiye'ye gitmek istemediği anlaşılmaktadır.¹³

Babam beni Askerlik tahsiline gönderdi,

2. Bk. İhsan Adli Serter, Şiirlerim, I-III (Kahire 1950-1955), I, 11.
3. İhsan Adli Serter ile ilgili ilk çalışma Mısır Ain Shams Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Azze Abdurrahman es-Sâvî tarafından “İhsân Adli Şâ'iran” (Bir Şair Olarak İhsan Adli) adıyla Kahire'de 1988'de basılmıştır. İkinci çalışma ise Osman Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Müzeyyen Buttânî tarafından “Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları Eserleriyle İhsan Adli Bey” adıyla yayımlanmıştır. İlk çalışmada İhsan Adli'nin daha çok Mısır'daki hayatı ve şiirinin özellikleri anlatılmış, ikinci çalışmada ise daha çok Türkiye'deki hayatı, ayrıca *Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları* adlı eserleri ile buradaki görüşleri ele alınmıştır. Tarafından sunulan bu üçüncü çalışmada ise şairimizin üç ciltlik şiir kitabı kısaca tanıtılmış, ayrıca bir önceki çalışmada hayatı ile ilgili eksik kalan taraflar tamamlanmıştır.
4. Şair doğum tarihini 1295 rûmî olarak vermektedir (bk. İhsan Adli Serter, *a.g.e.*, II, 140).
5. Şair, *Şiirlerim* adlı eserinde yer alan “Gençliğe Öğüdüm” adlı şiirinde doğum yeri olarak bu yeri zikreder. Bk. İhsan Adli Serter, *a.g.e.*, II, 140; ayrıca bk. Azze Abdullah Sâvî, *a.g.e.*, s. 99.
6. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, II, 140.
7. Yenişehir, Yunanistan'ın Tesalya bölgesinin en büyük şehri ve aynı adı taşıyan ilin (nomos) merkezidir. Osmanlı Devleti döneminde Balkanlar'ın en önemli merkezlerinden biriydi ve 1924 Nüfus Mübadelesi öncesinde yoğun bir Türk nüfusun yaşadığı bir bölgeydi (http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni%C5%9Fehir%2C_Tesalya).
8. Bk. İhsan Adli Serter, *a.g.e.*, II, 11.
9. Askeri ortaokul.
10. Padişah buyruğu.
11. Bk. İhsan Adli Serter, *a.g.e.*, II, 140.
12. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 4.
13. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 123.

*“Askerlik mukaddes, şanlı meslektir!” derdi,
Harbe, kıtale karşı nefretimi bilmedi,
“Oğlum, bir gün kumandan, paşa olursun”, dedi.
Hakka perestîşkâr, harpten darptan müşteki,
Bu sebepten terk ettim o zaferli mesleği!*

Kahire, 29 Kasım 1934

Harbiye’den ayrılan İhsan Adlî’nin, daha sonra hukuk sınavlarına girmesi ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı’ndan özel bir karar çıktı. Bunun üzerine, Hukuk Mektebi’ne kaydını yaptırdı ve burayı on ay gibi kısa bir zamanda bitirme başarısını gösterdi. Nitekim kendisi de bu durumu şöyle açıklamaktadır:¹⁴

“Mekteb-i Harbiye’ye ve askerliğe ait haklarımı rızamla terk ettikten sonra Meclis-i Maârif’in karâr-ı mahsûsasıyla on ayda, dört senelik hukuk imtihanlarını vererek aliyyülâlâ dereceden diploma almaya muvaffak oldum.”

*On ayda bitirdimdi hukuk fakültesini,
Müspet olan nokta bu! Sormayın ötesini!
Dârülfünun kuyûdu buna her dem şahittir!
Başka delil aramak, zannederim zaittir!*

Bu arada İhsan Adlî, hukuk alanında bir de tez hazırladığını söylemektedir:¹⁵

*Kabiliyet derecem olağanüstü idi;
Bendim bu istisnaî savaşın mücahidi!*

14 . Bk. a.mlf., a.g.e., III, 4.

15. Bk. a.mlf., a.g.e., a.y. Ancak tez kelimesiyle tam olarak neyi kastettiği anlaşılamamaktadır. Büyük bir ihtimalle bitirme tezine benzer bir çalışmadan bahsetmektedir.

“Hürriyet” başlığıyla hazırladım “tez”imi¹⁶

Başaracak kim vardı bunun bundan tezini!

Kendi ifadesine göre, ilk olarak, 1913 senesinde Kasaba kaymakamı olarak İzmir’e tayin edildi, ancak İttihat ve Terakki hükümetinin emriyle aynı sene kendisine yönelik bazı suçlamalar dolayısıyla görevden uzaklaştırıldı.¹⁷ İhsan Adlî, görevden el çektirilmesi ile ilgili her fırsatta Talat Paşa’yı sert şekilde suçlar:

“...Ne vatanlarına, ne şahıslarına faydalı bir iş görmeyi bilemeyen marûf-i hürriyet ve itilafçılar, 1913 senesi, İstanbul’da Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’yı-ittihatçılara taklîden-alçakça katletmişlerdi! Muhalefetin ortadan kaldırılmasına bu bir sebep teşkil etti. O sırada İzmir’e merbût “Kasaba” kazasında kaymakam bulunuyordum. Mevki-i iktidâra gelen Talat hükümeti, binlerce muhalifler meyânında beni de kanuna mugayir olarak tevkîf ettirdi. Talat’ı hürriyetin ilânından evvel Selanik’te tanımıştım. O zaman kendisi posta ve telgraf idaresinde küçük bir kâtip idi! Hürriyet bahanesiyle millete yavaşarak süüratle nezaretlere yükselen bu nâdân ve mürâî haydut, az zamanda hiçbir şeyden korkmaz olmuştu! Kanun ve vicdana muhalif olarak beni, ailemle Selanik’e ve güya memleketime tard ve teb’îd etti. ...”¹⁸

Bir başka yerde ise şunları söyler İhsan Adlî:¹⁹

Bir gün kazada devlete ait umûr ile

Meşgûl iken, yabandaki vahşîlerin bile

Târîh u an’anâtini telvîs eden denî

Bir hiss-i intikama fedâ ettiler beni !

16. İhsan Adlî, ilmî, felsefî diye tanımladığı Hürriyet adlı eserinin İkbâl Kitaphanesi marifetiyle bastırıldığını, ancak elinde tek sayısı bile kalmadığını söylemektedir. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 4.

17. İhsan Adlî’nin buradaki görevinden alınışı ve daha sonraki olayların ayrıntıları için bk. Yard. Doç. Dr. Müzeyyen Buttanrı, a.g.m., s. 79 v.dv.

18. Bk. İhsan Adlî Serter, a.g.e., I, 11-14.

19. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 15-17

Bir an içinde daldı şakîler hükûmete²⁰
Bâis ne bilmedim bu mehînâne savlete !
Tevkîf ve sevkiniz dediler etti iktizâ!
Mümkün mü hükm-i gâlîbe göstermek rızâ!
Cürümüm nedir? Demek bu abes bir suâldi,
İsmet, o melik için ezeli bir vebâl idi
Kanun değil, o yerde hüküm-rân gazab u seyf!
Girmez samâh-ı zâlîme yüz bin sadâ-yı hayf!
Kanun riâyetiyle yaşar ehl-i fikretin,
Dustûr-ı adl ü re'feti olmaz şakâvetin

Marsilya, 13 Ağustos, 1913

İhsan Adlî, Kasaba'da yararlı hizmetlerde bulundu. Burada Harbiye'de öğrendiği mühendislik dersleriyle şehir plânı çizdi ve geniş caddeler yaptırdı.²¹ Bu yüzden, yakın arkadaşları İçişleri Bakanlığı'na başvurarak İhsan Adlî'nin suçsuz olduğunu ve işine iade edilmesini talep ettiler.²²

“Kazamız kaymakamı İhsan Adlî Bey'in, kendisinin azledilmesine üzüldüğünden, istifa ettiğini duyduk. Hüsni hizmet ve faaliyet ve bî- tarafisine fevkal-had memnun olduğumuz böyle muktadir bir zatın bilâ sebep mağduriyetinin nezd-i sâmi-i nezâret-penâhlarında şâyân-ı kabul olmayacağından istifasının adem-i kabûlüyle ifasına müsaade-i celileri müstarhemdir.”

17 Şubat, sene 1328

Ancak Talat Paşa hükümeti, onun işine son vermeye ve onu sürmeye karardır. Bunun için İhsan Adlî, Kasaba'dan İstanbul'a götürüldü ve burada

20. Manisa mutasarrıfı, İzmir polis müdürü, müsellaah sivil komiseri ve polisler, ila ahirihi.

21. Bk. Müzeyyen Buttanrı, *a.g.m.*, s. 79.

22. Bk. Azze Abdurrahman Sâfi, *a.g.e.*, s. 105.

on dört gün Harbiye Nezareti'nde kaldı. Sonra valilik, oradan da emniyet amirliğine sevk edildi. Burada kendi ifadesine göre²³ en hafif bir cezayı gerektirecek bir şey yapmamasına rağmen, işkence ve hakaretlere maruz kaldı.

İhsan Adlî, 1913 senesinde İtalyanların itirazı üzerine Sinop yerine Selanik'e sürgüne gönderildi.²⁴ "İstanbul'dan Ayrılırken" adlı şiirinde ilk sürgün duygularını şöyle dile getiriyor:²⁵

*Olamam cebr ile bir zümre-i eşrâra karîn
Ararım kendime bir melce-i âdil ü emîn!
Ezelî hiss-i ihvetle ben insan doğdum
"Milletim nev'-i beşerdir, vatanım rû-yi zemîn!"*

İhsan Adlî bir başka yerde bu husustaki duygularını şöyle kaleme alıyor:²⁶

"...Bu noktada bir nebze durmak isterim. Kasaba'da idâre-i örfiye yoktu. Beni haydutça tevkif ile idâre-i örfiye mıntıkası dahiline soktuktan on dört gün tahkirlere, işkencelere maruz bıraktıktan sonra, Selanik'e teb'îdimden bahsetmek irtikâb edilen denâeti ahmakça resmi şekle sokmak demektir: Evvelâ ben Selanikli değilim, Selanik'i tanısam bile! İkinci mühim nokta da şu ki; Balkan muharebesinin akab-i vukûunda düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmiş olan Selanik, rakibi ve müttefiki Bulgaristan ile ihtilaf ve harp hâlinde idi. İşte beni ve masum ailemi sürdükleri mühlik mıntika bu idi! Selanik'e çıkmayarak "Pire"ye oradan da Marsilya'ya gittim!..."

Kahire, 1956

23. Bk. İhsân Adlî Serter. *a.g.e.*, I, 11.

24. Bu dönem için bk. Müzeyyen Buttancı, *a.g.m.*, s. 83.

25. Bk. İhsan Adlî Serter., *a.g.e.*, I, 18

26. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, III, 119.

Sürgün olayını içine sindiremeyen İhsan Adlî Serter, hükümetten sürgüne gönderilmesinin nedenini sormuş²⁷; emniyet müdürlüğü de verdiği cevabı yazıda sıkıyönetimin bulunduğu bir yerde kalmasının uygun olmadığını ifade etmiş, bundan dolayı da Sinop'a gönderilmek istendiği, ancak kendisinin talebi üzerine Sinop'tan vazgeçilerek ailesi ile birlikte memleketi Selanik'e gitmesine karar verildiğini belirtmiştir. İhsan Adlî, "memleketi olan Selanik" ifadesine karşı çıkmış ve kendisinin asla buralı olmadığını söylemiştir. İhsan Adlî Serter, ayrıca, Kasaba'da sıkıyönetimin olmadığını, kendisinin bunun için sıkıyönetimin bulunduğu sınırlar içine sokulduğunu belirtmiştir.

İhsan Adlî, Selanik yerine İstanbul'dan Marsilya'ya geçti. Marsilya'da çok sevdiği oğlunu kaybeden şair, bu olaydan çok etkilendi:

*"Vapurdan Selanik'e çıkmayarak Pire'ye ve oradan da Marsilya'ya gittim. Güzel oğlum Hâdi'm için sanki bir mezar arıyordum!"*²⁸

Marsilya'da bir ara ticarete atılarak "Türk İktisat Evi" adlı bir mağaza açtı ve Türkçe "Rehber-i Ticâret" isminde bir de aylık mecmua çıkardı. Ancak Talat Paşa hükümeti, burada da onu takip ettirdi ve Fransız hükümetine İhsan Adlî'nin bir suçlu ve dolandırıcı olduğunu bildirerek oradaki işine engel oldu. Bu arada Talat Paşa, İhsan Adlî ile Türkiye'de iş ilişkisi olan herkesi tehdit ederek ya da tutuklatarak kendisiyle olan ticari ilişkilerine mani oldu.²⁹ İhsan Adlî, bu olayı eserinde şöyle dile getiriyor:³⁰

"Sevgili oğlumun gayr-ı müntazar ve feci vefatından sonra, kalanları yaşatmak azmiyle, meyus ve mahzun, ticaret sahasına atılmış, Marsilya'da "Türk İktisat Evi"³¹ namıyla bir "büro" küşâd ve Türkçe "Rehber-i Ticâret" isminde bir de aylık mecmua tesis etmişim. "İttihat ve Terakki" "Talat Hükümeti" bu teşebbüsümdeki hüsnüniyetimi anlamak istemedi. Beni, el altından bir mücrim-i âdî, bir dolandırıcı diye Fransız hükümetine ihbara cesaret ettikten başka İstanbul'da ve bütün Türkiye'de benimle ticarete ve ciddi ve namuskârâne münasebete girişenleri tevkif ve tehdit ile benden ayırdı.

27. Bu konuda bk. a.mlf., a.g.e., III, 117-118.

28. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 13

29. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 20.

30. Bk. a.mlf., a.y.

31. Maison Economique Turque

Beni yeniden ve şiddetle siyasi mücadele sahasına atan işte bu darbe oldu.”

Marsilya’da işleri yolunda gitmeyen İhsan Adlî, Talat Paşa hükümetinin bu girişimleri üzerine ıstırap dolu günler yaşayacağı³² Paris’e geçti (1914).

İhsan Adlî Serter, Balkan Savaşı çıkınca Paris’ten Mısır’a geçerek İskenderiye’de Muharrem Bey semtine yerleşti ve burada yaklaşık beş sene kadar ikamet etti (1914-1919). İhsan Adlî, burada da bir ara Kral Fuad’ın öldürülmesi işine karıştığı gerekçesiyle³³ on beş gün kadar göz altında tutuldu, bütün kitap ve yazıları altüst edildi; ancak herhangi bir suç unsuru bulunamayınca serbest bırakıldı.

İhsan Adlî Türkiye’deki güç dengesinin Mustafa Kemal Atatürk’ün lehine geliştiğini görünce Türkiye’ye döndü ve 16 Temmuz 1335 (1919) tarihli yazı ile Edirne vilayeti mektupçuluğu ile vali yardımcılığına atandı. Ancak burada da rahat yüzü göremeyen şair, Kuvayi Milliye hareketine yardım suçlamasıyla mahkemeye sevk edildi. İhsan Adlî, Türkiye’ye dönüşü ile ilgili olarak şunları söylüyor:³⁴

“Haksız ve sebepsiz atıldığım vatanımdan altı sene sonra İstanbul’a avdete imkân bulabildim. Memleket müttefik devletlerin işgali altına girmiş, Talatlar, Enverler, Sait Halimler Almanya ve sair memleketlere sığınmışlardı!”

Kahire, 1956

Burada, İhsan Adlî’nin yukarıda bahsedilen göreve atanmasında esas rolü Mustafa Kemal Paşanın şahsında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin oynadığını belirtmemiz gerekir. Bu olayı bir de İhsan Adlî’nin kaleminden okuyalım:³⁵

“Edirne’de, Türkiye Cumhuriyeti’nin iştirakiyle, belediye dairesinde fevkalâde ictima eden Meclis-i Millî tarafından müttefikân intihâb ve tayin edildiğim Edirne vilayeti vali vekâletinde devâm-ı memûriyetimi müeyyid olarak “Anadolu Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti” reisi Mustafa Kemal Paşanın

32. Bk. İhsan Adlî Serter., *a.g.e.*, III, 49 ve devamı.

33. Azze Abdurrahman es-Sâvî, bu olayın oluş şeklini İhsan Adlî’nin kızından duyduğunu ifade eder. Bk. Azze Abdurrahman es-Sâvî, *a.g.e.*, s. 18.

34. Bk. İhsan Adlî Serter., *a.g.e.*, III, 117.

35. Bk.a.mlf., *a.g.e.*, I, 4-7.

Sivas'tan namıma keşide ettiği telgrafı-ki muşârun ileyhın hatıratında münderictir- Buraya teberrüken derc ediyorum:

Edirne Vali Vekili İhsan Adlî Beyefendiye,
Sivas 12 Teşrinievvel 1335 rumî (m.1919)

Bugün Anadolu'nun, vatanın halâs ve saadeti ve milletin necât ve istiklâli uğrunda yek-vücut ve yek-dil olan Türkiye, kardeşleriyle elele vermiş olması halâs-ı karîbin berâat-i istihlâlidir. Böyle mesut ve tarihi bir anda Edirne Vilayeti'nde zât-ı âlîleri gibi hamiyet-kâr bir refikimizin³⁶ re's-i kârda bulunması ayrıca bir şereftir.

Cenab-ı hak, milleti, amâl-i meşrûasını istihsal emrinde muvaffak bi'l-hayr eylesin. Âmîn.

Anadolu ve Rumeli

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi namına

Mustafa Kemal

İhsan Adlî, Atatürk'ün kendisine göndermiş olduğu bu yazıdan oldukça memnundur. Yazarın Atatürk'le Harbiye'de tanıştığı yukarıda ifade edilmişti. İhsan Adlî'nin Atatürk'e Harbiye'de başlayan hayranlığı hayatının sonuna kadar devam etti. Burada akla İhsan Adlî Serter'in neden Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'ye katılmadığı gibi bir soru gelebilir. O, aşağıdaki ifadeleriyle hem bu soruya cevap vermiş hem de dönemin bazı tarihi olayları hakkında bilgiler sunmuştur:³⁷

Hakkımda reisin bu büyük teveccühünün tezahüründen sonra Anadolu'ya geçerek inkılabımızın âmillerine iltihak etmek mümkündür! Şu kadar ki, büyük

36. Mustafa Kemal Paşanın Mekteb-i Harbiye'de nâciz rufekasındandım (yıl 1314-15 rûmî).

37. Bk. İhsan Adlî Serter, *a.g.e.*, I, 5-7.

harbin hezimetimize müncer olmasıyla nereye sığınacaklarını bilemeyen ittihatçılar, Mustafa Kemal'in ortaya çıkmasından cüret alarak vatan-perverlik davasıyla Anadolu'yu doldurmuşlar ve İstanbul'da, her yerde eski maksatlarını icraya koyulmuşlardı! Mustafa Kemal Paşa, o zamanın vaziyetine göre her kimin de olsa hizmet teklifini reddedemezdi. Bunlar, Gâzi'ye suikast teşebbüslerinin meydana çıkarılmasına kadar gizli tertibatlarına ve hıyanetlerine devam ettiler! Gâzi'nin celâletkârâne hareketiyle ittihatçılık manevralarına nihayet verildi!

Mustafa Kemal Paşanın hakkında teveccühleri ne kadar büyük olursa olsun karışıklık devrinde, beni ittihatçıların tecavüzünden kurtaramazdı. Bu mülâhaza ile Anadolu'ya geçmek niyetini terk ederek, İstanbul'da padişahın idaresinde vazifeme devam etmeyi muvafık gördüm.

Üsküdar Mutasarrıflığındayken aleyhimde karmadıkları tuzak, yapmadıkları alçaklık kalmıyordu! Hüsn-i ifâ ettiğime, ekseriyetinin şahit olduğu bu vazifede ancak on bir ay tutunabildim! Garâbete bakın ki Edirne vali vekaletinde Kuvâ-yı Milliye'ye yardım töhmetiyle³⁸ devlet, beni taht-ı muhâkemeye almıştı! Bu, ittihatçıların bıyık altından gülererek aleyhimde oynadıkları bir oyundu. İstanbul'un vaziyeti her gün biraz daha korkunç bir şekil alıyordu. Ali Kemal'den mâadâ Hüseyin Hilmî ve sair mazlum arkadaşların uğradıkları akibete uğramamak için tertibat almak lâzım geliyordu. Sıkıya düşüp kaçmaya çalışmaktansa irade ve ihtiyarım, ailemi alarak Mısır'a avdet ettim..."

Kahire, 10 Ocak 1950

İhsan Adlî bir süre Vassâf Beyin yerine Kırkkilise Mutasarrıflığı yardımcılığına atandı (1920). Daha sonra 1921-1922 arasında da Üsküdar Mutasarrıflığına atanan İhsan Adlî, kendi ifadesine göre³⁹ İttihatçıların kendisine çeşitli tuzaklar kurmalarından dolayı bu görevde sadece on bir ay kalabildi.

38. İhsan Adlî, Kuvayi Milliye'ye yardım ettiğini kendisi dile getirmektedir. Nitekim, *Şiirlerim* adlı eserinde "Gâzi'nin takdirinden yüksek hüccetim yoktur/Kuva-yı Milliye'ye muâvenetim vardır." diyor. Bk. *Şiirlerim*, III, 77.

39 Bk. İhsan Adlî Serter, *a.g.e.*, I, 5.

Bütün bu olanlardan sonra İhsan Adlî'yi 1922 senesinde tekrar İskenderiye'de görüyoruz. Adlî, 1928 senesine kadar burada kaldı, ancak bu arada iki yaşındaki ikinci oğlunu da kaybetti (1926). Daha sonra İhsan Adlî, Kahire'ye geçerek Şubra semtinde bir süre kızı Edibe'nin de desteğiyle fotoğrafçılık ve yağlı boya resim ile uğraştı. Kahire'de Emîn el-Hâncî ve Hasan Remzî tarafından her hafta iki defa Arapça-Türkçe çıkarılan el-Muhâdenet, zaman zaman da es-Sadâka gazetelerinde Hâkî ve et-Türâbî müstear adlarıyla yazılar yayımladı.⁴⁰

1929 senesinde Mısır vatandaşlığına geçen İhsan Adlî, kızı Edibe'nin ifadesine göre⁴¹ bir ara Hüda Şa'râvî'nin⁴² bürosunda Fransızca mütercimi olarak çalıştı. İhsan Adlî, 1938 yılından 1953 senesine kadar da Kraliyet Sarayı'nda Fransızca mütercimi olarak görev yaptı. Bu görevinden sonra da bir süre Kraliyet Sarayı'nın mahfûzât (nadir eserler) bölümü başkanlığına getirildi. Burada on beş sene çalıştıktan sonra Kral Faruk, kendisine 1949 senesinde Kahire Hasan el-Ekber caddesinde Âbidîn Sarayı'nın bahçesine bakan bir ev hediye etti. Kraliyet Sarayı, yetmiş yaşından sonra hiç kimsenin sarayda çalışmayacağı şeklindeki hükme binaen, 17 Şubat 1953 senesinde İhsan Adlî'ni işine son verdi.

3 Temmuz 1956'da hayata gözlerini yuman İhsan Adlî'nin mezarı belli değildir. Nitekim divanının birinci cildinde gelecekte mezarının başına geleceğini sanki okur gibidir:⁴³

Dünyada zulümden başka ne gördüm?

Sinemde açılmış bin rahne gördüm!

Evimi başıma yıktıktan sonra

Diyemem gel bir gün kabrime uğra!

Gömüldüğüm yeri asla bilme sen

Ne çıkar kadrime hiç de bilmesen

40. Bk. Azze Abdurrahman es-Sâvî, *a.g.e.*, s. 22

41. Bk. a.mlf. , *a.g.e.*, s. 22

42. Mısırlı bir feminist (1878-1947).

43. Bk. İhsan Adlî Serter, *a.g.e.*, I, 3.

Kıymet-şinas olmak gerçi meziyet

İstemem ruhuma lâkin eziyet

Eserleri:

1- Yazar, *Şiirlerim* adlı eserinde ilmi ve felsefi diye tanımladığı *Hürriyet* adlı bir çalışmasından bahsetmektedir.⁴⁴ Bu çalışmayı halkı “hürriyet”, yani “meşrutiyet idaresi ve onun sağladığı haklar” konusunda aydınlatmak amacıyla yazmıştır.⁴⁵

II-Hâile-i Mahmud Şevket-Hürriyet Kurbanları: İhsan Adlî, bu eserinde bazı İttihat ve Terakki mensuplarının Mahmut Şevket Paşa ve bazı önemli şahsiyetlere neler yaptıklarını anlatmaktadır. Eser hakkında İhsan Adlî'nin birkaç ifadesi şu şekildedir:⁴⁶ *Ser-güzeştine dair tafsilat arzu eden zatlara eğer memlekette bir nüshası bırakılmışsa “Hâile-i Mahmud Şevket-Hürriyet Kurbanları”⁴⁷- namıyla (sene 1917) Birinci Büyük Harp esnasında Mısır’da yazdığım ve Edirne vilayeti matbaasında tab ettirdiğim eserimi -ki tiyatro şeklinde yazılmıştır-, okumalarını tavsiye ederim.*

IV-Edgar Glad (?) Paşanın⁴⁸ teşvikleri ile üç cilt halinde kaleme aldığı, kraliyet ailesinden bahseden ve henüz basılmayan bir çalışması. Şair, *Şiirlerim* adlı eserinde bir eserin daha olduğundan bahsetmektedir.⁴⁹ Kendi ifadesine göre Kahire’deyken Mehmet Ali Paşa hakkında bir kitap yazması istenmiş, o da dört sene zarfında kitabın üç cildini tamamlamış, ancak Kral Faruk’un ölümünden sonra kitap kaybolmuştur: Böyle bir eseri kaleme aldığını şair şu şekilde belirtmiştir:⁵⁰

Bir eser yazmak için bana vermişti emir!

44 “*Hürriyet*” ünvanlı ilmi, felsefi eserim İkbâl Kitaphanesi marifetiyle bastırılmıştı. Maalesef elimde tek sayısı bile kalmamıştır. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 4.

45. Bk. Müzeyyen Buttânî, a.g.m., s. 62. Ayrıca bu eserin ayrıntılı olarak tanıtımı için bk. Müzeyyen Buttânî, a.y., s. 62-74.

46. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 14.

47. Bu eserin ayrıntılı olarak tanıtımı için bk. Müzeyyen Buttânî, a.g.m., s. 74-84.

48. Kral Faruk’un Avrupa işlerinden sorumlu genel müdürüydü.

49. Bk. İhsan Adli Serter, a.g.e., II, 174.

50. Bk. İhsan Adli Serter, a.g.e., a.y.

*Faruk yazularımı önce pek çok beğenmiş,
Bunu Glad(?) söyledi, sonra niye gücenmiş?
Hemen dört yıl tetkikle ve yazmakla geçirdim
Çok açık yazamazdım, ellerinde esirdim!
Üç cildini yazmıştım, Faruk aldı, vermedi!
Benden ne bekliyordu, buna aklım ermedi*

*Glad(?) öldü, onunla kitabım da gömüldü!
Mezarıcı sualime hayret etmedi, güldü!
Dört senelik emeğim, hizmetim unutuldu!
Varımı yok etmeye düşmanlar fırsat buldu!
Hakkı soran, arayan bir devrin başındayız
Zayıflar hukukunu temin savaşındayız!*

Kahire, 23 Aralık 1953

V-Şiirlerim:⁵¹ Üç ciltten oluşan bu eserin birinci cildi (Kahire 1955), 1913-1949; ikinci cildi (Kahire 1955), 1953-1955 yılları arasındaki şiirleri; üçüncü cildi (Kahire 1955) ise 1955 yılında yazmış olduğu şiirleri içeriyor. Bunlardan birinci cilt 207, ikinci cilt 179, üçüncü cilt ise 176 sayfadır. Divanların üçü de Kahire'de Dâru'n-Nil adlı yayınevi tarafından basılmıştır. İhsan Adlî, ayrıca Sultan II. Abdülhamit devrine dair şiirler de (Paris 1914) yazmış, ancak bu şiirler, Birinci Dünya Harbi'nin çıkması üzerine meydana gelen karışıklıktan dolayı kaybolmuştur⁵².

51. İhsan Adlî'nin kızı İsmet, 25.05 1950 senesinde Ahbâru'l-yevm gazetesi yazı işleri müdürü Mustafa Emîn'e bir mektup yazarak kitabın Arapça'ya çevrilmesini rica etmiştir. Mustafa Emîn de kendisine yazmış olduğu cevabî mektupta eserin tümünün olmasa bile bir kısmının çevrilebilmesi için elinden geleni yapacağını belirtmiştir (bk. Azze Abdurrahman Sâvî, *a.g.e.*, s. 130-131). Ancak İhsan Adlî'nin *Şiirlerim* adlı kitabı bugüne kadar Arapça'ya çevrilmemiştir. Bu eser, tarafımdan lâtimize edilmiş ve baskıya hazır duruma getirilmiştir.

52. Bk. İhsan Adli Serter, *a.g.e.*, I. 12.

Şiir Dünyasına Kısa Bir Bakış

Ahmet Hamdi Tanpınar Ziya Paşa için şunları söylüyor:⁵³ “İşte zeki ve girgin bir saray adamı, hürriyet aşığı, sırasına göre rind ve kalender, fakat daima muhteris ve zengin hayata düşkün, yaratılıştan büyük devlet adamı edalı, erişmek için çırpınan, fakat ikbalin eteğini tutmakta beceriksiz, gizli meramlı, fakat açık sözlü, sabırsız, zâlim, kindar, fakat aynı zamanda vefalı ve insanları daima afva hazır, hülâsa mizacı ile ihtirasları ve fikirleri arasında perişan Ziya Paşa... Talih, bu zeki, fakat sabırsız ve cömert ikbalperestin hayatını zâlim bir roman yapmak için hiçbir şeyi esirgememiştir. Kaç defa ikbalin peşinden en yüksek basamaklara kadar yükselmiş, fakat saçlarından yakalayacağı sırada, sadece alaycı kahkahasını duymuştur.”

Kırk beş sene gibi uzun bir zaman sürgünde yaşayan İhsan Adlî Serter’i yukarıda Ziya Paşa için söylenen ifadeleri biraz değiştirerek şu şekilde tanımlayabiliriz: “İhsan Adlî Serter, bir saray adamı değil, ama zeki ve girgin, hürriyet aşığı, sırasına göre rind ve kalender, zengin bir hayata düşkün değil; fakat daima muhteris, yaratılıştan büyük devlet adamı edalı, erişmek için çırpınan, fakat ikbalin eteğini tutmakta beceriksiz, gizli meramlı değil; açık sözlü, sabırsız, zâlim değil; ama kindar, aynı zamanda vefalı ve insanları daima afva hazır, hülâsa mizacı ile ihtirasları ve fikirleri arasında perişan İhsan Adlî Serter...”

Talih, bu zeki, fakat sabırsız ve cömert ikbalperestin hayatını zâlim bir roman yapmak için hiçbir şeyi esirgememiştir. Birkaç defa ikbalin peşinden yüksek basamaklara kadar yükselmiş, fakat saçlarından yakalayacağı sırada, sadece alaycı kahkahasını duymuştur.”

Böyle özelliklere sahip bir şahsiyetin edebi kişiliğinin ortaya konması, ancak çok ayrıntılı bir çalışma ile mümkündür. Aşağıda ifade edilenler, onun şahsiyetinin ancak bir bölümünü teşkil etmektedir.

Bu büyük gayza, büyük se're ne hâcet vardı!

Gayz u udvâna bedel afv ü müriüvvet vardı.

53. Bk. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, si 309-310.

Beni zacrette çürütmek mi murâdın zâlim?

Sana bir hiss-i teemmül de mi vermez hâlim!

Şahsımın yok diyelim sence ehemmiyeti hiç

Bu güzel yavruların yok mu fakat kıymeti hiç!⁵⁴

Yukarıdaki şiirde “zalim” diye adlandırılan kişi Talat Paşa’dır. İhsan Adlî’nin gurbette kaleme aldığı şiirlerinin pek çoğunun ardında yatan en önemli neden, zalim diye adlandırdığı Talat Paşanın emirleriyle yaşamak zorunda bırakıldığı oldukça sıkıntılı hayattır. Bu sıkıntılı hayatın yarattığı ruh hâli, hemen hemen tüm şiirlerinde kendini hissettirir. İhsan Adlî’nin Talat Paşa tarafından bu denli ısrarla izlenmesinin en önemli nedeni muhalefettir, Talat Paşa’ya karşı sarf ettiği sözlerdir. Nitekim o da bütün günahının muhalefet olduğunu söylüyor:⁵⁵

Bütün günah ü vebâlim muhalefetse eğer

Dalâlet ehline senden hidâyet Allah’ım!

Rucû ve tövbeye imkânım mı yok muhîtimde

Nedâmet eyledim el-Hak, nedâmet Allah’ım!

Kandilli, 4 Mart 338 Rûmî (m.1922)

Talat Paşa, İhsan Adlî Serter’i, özellikle kasaba kaymakamlığı görevine atanmasından sonra tehlikeli görmeye başlamıştır. Aslında Talat Paşa ile İhsan Adlî arasındaki sürtüşme Kasaba kaymakamlığından öncedir. İhsan Adlî Serter, İttihat ve Terakki aleyhinde makaleler yazmaya başlamasından sonra dikkatleri üzerine çekmiştir. Talat Paşanın İhsan Adlî’yi bu denli tehlikeli görmesinin ardındaki sebep İhsan Adlî’nin de belirttiği gibi⁵⁶ şahsi bir kin midir yoksa I. Dünya Savaşı sonrasında işgal altındaki İstanbul’da Milli Mücadele aleyhine ve işgal güçleri lehine yazılarıyla tanınmış ve bu nedenle, bir anlamda, ‘mandacılık’

54 . Bk. İhsan Adli Serter , *a.g.e.*, I, 19.

55 . Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 43.

56 . Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 11.

ve hatta 'iharet'in sembolü haline gelmiş, gazeteci, yazar, eğitimci ve siyaset adamı Ali Kemal⁵⁷ «mazlum arkadaşlar» diye tanıtması gibi bir düşünceye sahip olmasından mıdır⁵⁸ veya zaman zaman anlaşılmaz ve kabına sığmayan kişiliği midir? Bize göre burada İhsan Adlî'nin muhalefetinin ön plana çıkarılması gerekir. Ancak onunla ilgili yapılacak ayrıntılı bir çalışma başka nedenlerinde ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Hayatı boyunca öfke ile iç içe yaşayan İhsan Adlî'nin şiiri genelde gelgitlerle doludur. İttihat ve Terakki, özellikle de Talat Paşanın direktifleriyle kendisine reva görülen baskı, şiddet ve aşağılamanın bir neticesi olarak bu cemiyete, özellikle de Talat Paşa'ya karşı kin ve nefret beslemiştir. “*Talat'ın şahsî garazına uğruyordum*”⁵⁹, “*Talat'ın alçakça tevkifimi emretmesine hiçbir sebep yoktu!*”⁶⁰ gibi ifadelerinin benzerlerini ya da daha ağır ifadeleri şiirinde bulmak mümkündür. Aslında kendisi de bir İttihat ve Terakki mensubuydu. Ancak, istediklerini ve umduklarını bu cemiyette bulamayınca, bu cemiyetin karşısında yer aldı. Marsilya'da oğlu Hadi'yi, İskenderiye'de yine oğlu İskender'i kaybeden bir babanın şiirinde bu iki üzücü olayın etkilerini de görüyoruz. Nitekim bu konudaki şu kısacık cümlesi her şeyi ortaya koyuyor: “*Hayru'l-haleflerini bu suretle kaybeden bir babanın duçar olacağı yeisi tasavvur ediniz!*”⁶¹ Çocukların ölüm sebebi ona göre, zalim diye adlandırdığı kişilerdir. Memleketten çıkmakla belki de kurtulacağını zanneden şair, Talat Paşa tarafından yukarıda da belirtildiği gibi Avrupa'da dahi izlenmiştir. Nitekim, Talat Paşanın adamları, şairi Paris'te ailesiyle bir caddede yürürken yakalamış ve onları tartaklamışlardır.⁶²

Tüm bu olumsuz olaylar, şairin dini inançlarını da etkiler ve onu isyana götürür. Ancak bu isyan hâli sürekli değildir. İsyanının ardından pişmanlık ve ümitsizlik birbirini izler.⁶³

Ey rab denilen, hak denilen kudret-i taklîb

57. Bk. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Kemal (Ç.N.).

58. Bk. İhsan Adlî Serter., *a.g.e.*, I, 6.

59. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 11.

60. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, III, 117.

61. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 6.

62. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, III, 61.

63. Bk. a.mlf., *a.g.e.*, I, 98.

Sâni sensen eyleme masnûunu tahrîp!...

Kahire, 13 Şubat 1927

Bir başka yerde şöyle diyor:⁶⁴

*“Pump Funeber” denilen, tedfîne mahsus evler
En firaklı demimde bana olmuştu rehber!
Siyahlar giymiş biri sordu: Teşyîci yok mu?
Tanıdığım yok, dedim, bunun lüzumu çok mu?!
Dün bir Allah’ım vardı, bugün o da yok oldu!
Gördüğüm cefa, kahır, az değildi, çok oldu!
Beni götür oğlumun çukurunun başına...*

Türk edebiyatında bilineceği gibi, Beşir Fuat’tan⁶⁵ sonra Tevfik Fikret’te dini buhran kuvvetle kendini gösterir.⁶⁶ Şinasi de “*Vahdet-i zâtına aklımca şahadet lâzım*” demiş”. ancak daha sonra “*Ne dedim, tevbeler olsun, bu da fi’l-i şerdir*” diyerek pişmanlığını ifade etmişti. Burada da aynı şeye tanık oluyoruz. Yukarıda Allah’a isyan eden İhsan Adlî daha sonra pişmanlığını şöyle dile getirir:⁶⁷

Anladım yok fâide aslâ seni inkârdan

64 . Bk. a.mlf., *a.g.e.*, III, 55.

65. Beşir Fuat (1852-1887). Türk asker ve yazardır. Fatih Rüştîyesi, Halep Cizvit Mektebi, İstanbul Askeri İdadisi, Mektebi Harbiye’yi bitirerek Sultan Abdülaziz’in yaveri oldu. 76 ve 78 savaşlarına katıldı. 1884’de askerliği bıraktı ve düşünce hayatına başladı. *Ceride-i Havadis*’in başyazılarını yazdı. Tercümanı Hakikat ve Saadet’de yazdı (bk.http://tr.wikipedia.org/wiki/Be%C5%9Fir_Fuat).

66. Bk. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul 1978, s. 34-36.

67 . Bk. İhsan Adlî Serteser, *a.g.e.*, I, 104.

*Gerçi yüksek varlığından etmemiştim ıstibâh⁶⁸
 Kim diler lâkin hayâtı zulm ile olsun tebâh!?
 Hiç mahal yokken ıstittim bir sadâ-yı intikâm
 Nerededir bundan, dedim, mes'ûl olan âlî makâm
 Atf-ı mes'ûliyyet ettim sen münezzeh rabbime
 Bir hidâyet doğdu haktan en-nihâye kalbime*

Kahire

Hayatını zor şartlar altında yaşayan İhsan Adlî, adalet, zulüm, gurbet, vatan sevgisi, reform, methiye, gençlere öğütler ile ilgili pek çok şiir kaleme aldı. Son derece içli olan aşağıdaki şiiri bize onun ne denli zor şartlar içinde yaşadığını göstermektedir:⁶⁹

*Sofranıza oturmuş, yemeğe başlamıştık,
 Ortada bir şey yoktu, patates haşlamıştık!
 Ekmeğimiz çok azdı, yemeğin yoktu tadı
 Zeki oğlum her şeyi gözlerimden anladı,
 - Ekmek az diye mi, baba, sen yemiyorsun?
 Sevgili anneme de neden yedirmiyorsun?!*

Kahire, 26 Ağustos 1955

İhsan Adlî'de gurbet acısı ve vatana hasretten kaynaklanan duygular birbirine eşlik etmiştir. Anavatanında yaşadığı yıllarda rahat bir yaşam süremeyen şair, gurbet dünyasında da hem maddî hem de manevî olarak anavatanında meydana gelen olayların verdiği acılarla kıvranıp durmuştur. Kırk beş yıl gibi uzun bir gurbet yaşamı süren şairin şiirlerinden anladığımız kadarıyla cismen Kahire'de ruhen ise anavatan Türkiye'de yaşamıştır. "Mısırlı

68 . Evvelce yazdığın bir beyt-i mürtehlilde "Varlığımı varlığım isbat eder. Ben nasıl inkâr ederim hakikati" demiştim.

69 . Bk. İhsan Adlî Serter, a.g.e., III, 65.

*oldumsa ben kavminden ayrılmadım*⁷⁰, diyen şairin aşağıdaki şiiri bunu açıkça ifade ediyor:⁷¹

*Türküm, ezeli kadrime bîgâne bu vâdi
Bilmez, bilemez kalb-i hazînimdeki derdi!
Sensin vatanım hep bu hakaretlere bâdi
Sen hürmet edeydin bana, herkes de ederdi*

Kahire, 6 Aralık 1931

Zaman zaman da tek başınalığın verdiği acıyla kıvranmıştır. “Allah’tan başka yoktur bu dünyada tutarım!”⁷² ve “Seraplara kapıldım, çöllerde yalnız kaldım!”⁷³ şiirleri, aslında Fâik Âli Ozansoy’un, gurbet ve hasret duygusunu açıkça gördüğümüz

“Yabancıyım...bana her şey yabancıdır şimdi

Garibiyim bu yerin şevki yok, harareti yok.” şiirine içerik itibarıyla ne kadar da benziyor.

Bu ve benzeri şiirlerinde derin bir yalnızlığa, zaman zaman da bu derin yalnızlığa bir ümitsizliğin ve kötümserliğin eşlik ettiğine tanık oluruz. Aslında şiirinin temelinde, bütün bu yalnızlık, ümitsizlik ve kötümserliğin ardında özellikle Talat Paşanın şahsi kininden kaynaklanan kendisine yaşattığı ıstıraplı günler yatmaktadır.

Şair, özellikle ilk şiir kitabında hamisi Kral Faruk’a uzun uzun methiyeler takdim eder:

“Mısır’ın hayat ve imran bahşeden güneşisin

*Kudrette, celâlette İskender’in eşisin.”*⁷⁴ şeklindeki methiyelerine rastlamak mümkündür. Bütün bunların yanında şairin son derece eleştirel bir

70. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 7.

71. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 128.

72. Bk. a.mlf., a.g.e., II, 113.

73. Bk. a.mlf., a.g.e., II, 100.

74. Bk. a.mlf., a.g.e., I, mim harfi

yapıya da sahip olduğunu ifade etmemiz gerekir. Maddi sıkıntılarının yanı sıra hastalıklarla da boğuşan şair, zaman zaman doktorları eleştirmiştir. Günümüzde doktorların eleştirildiği yönler İhsan Adlî tarafından da yıllar önce kaleme alınmıştır. Öyle anlaşılıyor ki şairimiz sık sık doktorlara gitmiş ve bu esnada edindiği izlenimlerini kaleme dökmüştür:

*“Terramycin”i bana “vitamin”siz vererek
Beni zehirlemişti geçenlerde bir hekim
Öleni diriltemez, ne hakim, ne de hekim!
İşin vahametini önceden görmek gerek!⁷⁵*

Kahire, 11 Ekim 1955

*Bir çeşit hekim var ki diplomalı cellattır,
Ona teslim nefsin sâûkı: İtimattır!
Seni öldürsün diye üste ücret verirsin!
Mahkûmunu idama ona cüret verirsin!
Onun bütün ilgisi alacağı parada:
Bir halaskâr şeklinde görünse de arada!
Cehli, müphem niyeti öldürmeye kâfidir;
Bu hal insaniyete, mesleğe münafidir;
Önce hekim derlermiş sonra hekim demişler!
Müstahak olmadığı hakkını ödemişler!⁷⁶*

Kahire, 11 Ekim 1955

*Üç, üç buçuk liraya yaptıkları takıma
Kırk beş lira isteyen orta dişçiler vardır!
Madem müşterisi var, haklıdır bir bakıma!
Ele fırsat geçmişken ne kapılırsa kârdır!⁷⁷*

Kahire, 11 Ekim 1955

75. Bk. a.mlf. a.g.e., III, 126.

76 . Bk. a.mlf. a.g.e., III, 121.

77 . Bk. a.mlf. a.g.e., III, 125.

İhsan Adlî, yukarıda da belirtildiği gibi kırk beş sene gibi uzun bir süre gurbet hayatı yaşadı. Bu arada memleketine olan hasreti bir an olsun kendisini yalnız bırakmadı. Bu duygularını, yani vatan özlemini zaman zaman şiirinde de farklı şekillerde yazıya döktü. Memleketine uzak kalması, onu hiçbir zaman memleketinin sorunlarından koparamadı. Her vesileyle memleketinde yaşanan acı ve sıkıntıları dile getirmeye çalıştı, hatta zaman zaman da çözümler ortaya attı. Turancılıktan harf devrimine kadar pek çok konuya değindi. Demokrat Parti iktidara geçtiği zaman, kendisini Menderes'e anlatmaya çalıştı⁷⁸, Ankara'dan adalet beklediğini ifade etti, ancak bir yanıt alamadı:

Eserimi okuyan biri bir mektup yazdı:

"Dedi: "Adnan Menderes" hür ve asil kişidir,

Ona yaz, bak seni nasıl çabuk işitir!"

Düşen için istindat hem hak, hem ihtiyaçtır

*Kalkınmak için insan bir yardıma muhtaçtır*⁷⁹

Kahire, 3 Temmuz 1955

İhsan Adlî, Adnan Menderes'e hem mensur hem de manzum hâlinde mektuplar gönderdi. Dönemin Maarif Vekili H. Celal Yardımcı'dan resmi bir yanıt alan Adlî, menfi de olsa bir cevap almaktan memnun oldu. Ancak Menderes'e hitaben manzum olarak şu serzenişte bulunmayı da ihmal etmedi:

"Seni nâdir bir reis sandımdı vekâlette

*Olağanüstü bir hâl, hayretteyim, hayrette!*⁸⁰

İhsan Adlî, şiirinde pek çok konuyu ele aldı. Bunların arasında yukarıda da ifade edildiği gibi, Turancılık hareketi de gelmektedir. Ona göre, biz Altay'dan gelmedik. Altay'dan gelenler bizim topraklarımızı tahrip ettiler. Turancılara karşı "*Bize Turancıların bu yaptıkları azdır! Birer Azrail gibi*

78. Bk. a.mlf. *a.g.e.*, III, 35.

79. Bk. a.mlf. *a.g.e.*, III, 34.

80. Bk. a.mlf. *a.g.e.*, III, 35.

*içimize daldılar!*⁸¹ diyecek kadar kin doludur. Hatta bir şiirinde de bu konuyu şöyle dile getiriyor:⁸²

*“Atatürk Garb’a! dedi, Turancılarsa: Şark’a!
İki ucu gösteren bu çok (önem)li farka
Bakacak kimse mi yok? Gaflet etrafı almış,
Anlayışına göre herkes hayâle dalmış!
Yeniliğin düşmanı eski hacı, hocalar,
Meseleyi inceler, her fırsatta kurcalar!
İçlerinden hırkalı, kavuklu biri çıktı,
Garba ait efkârı bir üfürükle yıktı!
Turanî Türkler dedi, niye garba gidecek?
Asya’dır Altay’dır onu tatmin edecek!*

Kahire, 1953

İhsan Adlî’nin Turancılıkla ilgili görüşleri şu şekildedir:⁸³

“...Biz (Altay)dan gelmedik, oradan geldikleri mefrûz kimseler bizi yerlerimizde buldular ve yurtlarımızı imardan ziyade tahrip ettiler! Osmanlılardan evvel Selçukiler Anadolu’ya dahil olmuşlar ve merkezi “Konya” olmak üzere bir saltanat ve hükümet tesis etmişlerdi! Bu hükümet Osmanlılara devrolundu! Burada tarihin malum olan safahatını yazacak değiliz. Selçukilerin sükutu üzerine memleket büyük bir inkısama uğradıktan sonra müstakil serdar kalan “Osman bin Ertuğrul” gösterdiği şecaatle kendisine benzeyen, katl-i nüfûsa, yağmagerliğe meyyal olan insanları tarafına celb ile işe başlamış ve o günden itibaren “Altay” ile münasebetini kat etmiştir. Osman ve sülalesi Moğol olsun, ne olursa olsun, cins ve neslinin

81. Bk. a.mlf., a.g.e., II, 46.

82. Bk. a.mlf., a.g.e., II, 19.

83. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 23-26.

evsafını milyonlarca mütemekkin halka nakl ve tahtüm edemezdi! Kazandığı kuvvetle hükümetini ve arazisini tevsi etti. Fakat hiç bir nesli temsil edemedi! Bilakis münâsebât-ı cinsiyede tedricen kuvvetini kaybederek Çerkez, Rum, Arnavut gibi Tatarlık ile asla münasebeti olmayan akvama temessül eyledi! Osman Gazi ve evlatlarının son halife Abdülmecit ve evlatlarıyla kıyas kabul etmeyecek kadar simaca büyük farkları görülüyor! Bunun sebebi şu ki Osmanlı padişahları Çerkez, Rum ve hatta Rus güzel kızlarıyla izdivaç ettiler, Moğol ve Tatarlarla değil! Neslin azim tahavvülüne medar olan bu münasebet ilk günden başlar! Osman Gazi “Bilecik” tekfurunu, onun düğününde hile ile katl ve imha ettikten sonra açıkta kalan gelini oğlu Orhan’a hediye etmişti. “Niliüfer” namını taşıyan bu Rum kızından “Birinci Murat” dünyaya gelmiştir!

Bu tahavvül nesli, Osmanlı hanedanına aittir. Halka gelince, onlar müsait buldukları şekilde birbirleriyle evlenmişler ya cinsiyetlerini muhafaza etmişler, ya tahavvülâta tâbi olarak yeni bir neslin yeni evsafını kazanmışlardır! Hakikat bu olduktan sonra el-yevm Türkiye Cumhuriyeti’ni tesis etmiş olan Türklere Turancılık isnadı kadar abes bir şey olamaz! Bizler Cengiz ve emsalinin tecavüz ve istilasına uğramış mazlum bir halkın evlatlarıyız. Vazifesini katl-i nüfûstan, tahrîb-i bilâddan ibaret bilen bunlara nisbet gözetmekte iftihar arayacak insanlardan olmadığımızı artık anlamalı ve anlatmalıyız. Halen “Bilâd-ı Rûm” tesmiye ettiğimiz bilâd ve kîtâtı işgal eden Avrupa’ya istila ile “Viyana” kapılarına kadar giden ve fakat altı küsur asır zarfında ciddi ve medeni bir iş göremeyerek zaptettiği yerleri tedricen eski sahiplerine terk ve iadeye mecbur kalan Osmanlılar, son kat’î hezimetleriyle memleketi “Atatürk”e ve onun eserini takibi vadeden asri Türk gençliğine teslim suretiyle mütezelzil varlıklarına hitam vermişlerdir...”

Kahire, 22 Ağustos sene 1946

Harf devrimi ile ilgili de ilginç görüşleri vardır İhsan Adli’nin. Ona göre uzun süre kullanılmış olan Arapça ve Farsça kelimeler dilden atılmamalıdır:⁸⁴

Lâtin harflerinin kabulünün en büyük mürevvici olduğum ve lisanımızı terkiplerden, lüzumu olmayan Arabî ve Farisî kelimelerden kurtarmak esasına

84. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 12-14.

riayetkâr bulunduğum hâlde Türkçe'ye asırlarca evvel ithal edilmiş Türkçeleşmiş bir Arapça kelime yerine Moğolca bir takım yabancı kelimeler arayıp bulmak veya büsbütün ecnebî bir kelime koymak gayretine aklım ermedi!

İbnî, melek oğlum zulme kurban olduktan sonra bu sefer mahsûl-i idrâkim olan şiirlerim de heba olup gidiyordu! Namuk Kemal'in mahsûl-i fikri olan bir eseri evladıyla bir tutması elbette haksız değildir...

el-Yevm, şiirlerimden de istidlâl edileceğine göre ıstırap ve yeis içinde altmış dokuz yaşımı ikmal etmiş bulunuyorum. Ölmezden evvel, ömrümün nısf müddetince peyderpey yazdığım şiirleri mahdut bir sayıda eski harflerle tab ettirmeyi ve bu suretle ziyadan vikaye etmeyi düşündüm.

Şiirlerimin büyük bir kısmı, Lâtin harflerinin kabulünden mukaddem, ve ekseriya aruz vezniyle yazıldığı için yeni harflerle neşri gençlerimizi sıkacağı kadar, ihtiyarlarımızı da bıktıracaktı!

Bir müddet sonra içlerinden seçilecek hâle ve yeni efkâra muvafık ve mülâyim parçalar ki nadir değildir. Lâtin harfleriyle Türk gençliğinin nazar-i takdîr ve kabulüne ithaf edilecektir. Teyfik Fikret'in dediği gibi:

"Ben bu ümit ile teşyi-i hayât etmekteyim!"...

İhsan Adlî, harf devrimine kesinlikle karşı değildir. Zaten şiiri incelendiği zaman bu görüşleri çok daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan, İhsan Adli eğer Türkiye'de kalabilseydi, herhalde Atatürk'ün yakın arkadaşlarından birisi olurdu. Ona olan sevgisi hayatının sonuna kadar devam etti. Nitekim ölmeden bir yıl önce 1955'de kaleme aldığı bir şiirinde şunu söylüyor:

Tebrîk eder bugün seni, Gâzî, bütün cihan

Tenvîr eden leyâlimizi meş'al-i dehân⁸⁵

85. Bk. a.mlf., a.g.e., III. 106.

Bilindiği gibi, Atatürk'e 14 Haziran 1926 yılında suikast girişimine bulunulmuştu. Bu olay karşısında İhsân Adlî, düşüncelerini şu şiiri kaleme alarak ifade etmiştir:⁸⁶

Büyük Gâzi'ye

İttihatçı canilerin son suikast teşebbüsünden teessüren:

Lâkin bu muzır tohmu o gülzâre kim ekti

Gâzî! Seni vurmak, sana kıymak ne demekti?

Alçaklara, kâillere fırsat mı gerekti?

Gâzî! Seni vurmak sana kıymak ne demekti?

Millet sana medyûn mu değil, lütf-i halâsî!

Sendin, yine sensin vatanın münci-yi hâsî!

Sâyende nasîb olmuş iken fevz ü rehâsı

Gâzî! Seni vurmak sana kıymak ne demekti

Tahlîs için âtiye atıldındı cihânda!

Yâ Rab! O ne kudretti, ne Fikret, ne irâde!

Etsin mi şakîler bize mâzîyi îade

Gâzî! Seni vurmak sana kıymak ne demekti?

Binler yaşa, binler yaşa ey rehber-i zîşân

Ettin bize pür şa'şaa âtimizi ihsân

Meftûn iken âsâr-ı kemâlâtına insan

Gâzî! Seni vurmak sana kıymak ne demekti?

İhsan Adlî'nin, *Şiirlerim* adlı eserinin ikinci cildinde harf devriminden de bahsederken yer verdiği şu ifadeler dikkat çekicidir:⁸⁷

86 . Bk. a.mlf., a.g.e., I, 89.

87 . Bk. a.mlf., a.g.e., II, 4.

“...Bu sözlerimi işitecek toy bir genç beni Lâtin alfabesinin kabulüne muarız zanneder! İyi bilsin ki o doğmazdan evvel; “Bey amcası” “İhsan Adlî Serter” köhne ve mutaassıp sınıfla mücadelede birinci safta idi ve yine birinci saftadır...”

Kahire, 10 Ocak 1955

İhsan Adlî, şiiirlerinden anlaşıldığı üzere onurlu bir şahsiyet olup bildiği, inandığı doğrular uğruna çileler çekmeye razı bir karaktere sahiptir. O Namık Kemal’in dediği “Yüksel ki yerin bu yer değildir!” sözünü kendisine rehber edinerek hep başını dik tutmuş, ancak bunu hiçbir zaman isyan kastıyla yapmadığını da belirtmiştir. Zaman zaman, çekmiş olduğu çilelere rağmen, kendisini anlayamayacak insanların olabileceğini belirterek “Ne kadar çirkin bir şekle soksalar, eserlerimi ve şiiirlerimi okuyacakların dikkat ve hürmetlerini men edemezler. Esbâb-ı müdafaamı imkân dahilinde hazırladım! Ben öldükten sonra sırtlan hilkatli düşmanlarım naşımı dişleyemeyeceklerdir.”⁸⁸ şeklindeki ifadelere eserinde yer vermiştir..

Hakkında “İcâzkâr kuvvetiyle bize ebvâb-ı teâlîyi açmıştı!”⁸⁹ diye söylediği Atatürk ile ilgili övgü dolu şiiirler kaleme almıştır:

*Gurbette mecalsiz fersiz yaşarken
Ufkumda bir ışık parlar...O sensin!
İstirap içinde bin dert aşarken
Bana ümit veren biri var! O sensin!
Bin var ol, vücudun rahmettir mülke,
Nurundan feyz uman gençler çoğalsın!
Azminle yükselen, şen olan ülke
Benim neyim var ki benden ne alsın!?
Varımı yok etti yıkıcı eller....
Bu Allah'tan gelen bir musibetti!*

88. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 120.

89. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 48.

Gönlümde yer tutan yüksek emeller

Yeter ki sayende tahakkuk etti:⁹⁰

Sen ki Atatürk'sün ben ki bir Türk'üm

Varlığı çiğnenmiş bir şair Türk'üm

Hâlimi arz etmek diledim sana

Lütünü dilenmek şereftir bana!⁹¹

Kahire, 27 Kasım 1937

İhsan Adlî zaman zaman içine düştüğü durum dolayısıyla yazmış olmaktan, okumuş olmaktan pişmanlık duyuyor. Bunun için “*Kalem olsun elim, yazarsam eğer*” diyecek⁹² ve çoban olmayı dileyecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi, itham altında bırakılan ve bu ithamlar dolayısıyla ülkesinden ayrılmak zorunda kalan İhsan Adlî, suçlanmayı hiçbir zaman kabullenememiştir. Bunun için “*Suçlusun dediler, latife sandım*”⁹³ diyor. Hayatı boyu suç teşkil edecek ne yaptığını ve neden suçlandığını anlayamamıştır. Suçlanmalar karşısında hep çaresiz kalmış, haklı olduğundan ve kasıtlı olarak suçlandığına inandığından güçlü olabilmeyi istemiştir. Onun için “*Ya kavî ol, ya acz içinde geber!*” mısraı⁹⁴ her şeyin güçte ve parada olduğuna inandığını göstermektedir.

Şiirlerinden iyi bir vatanperver olduğunu anladığımız İhsan Adlî, dost kisvesine bürünmüş ve hain diye tanımladığı kimselerin kendisini vatana düşman olarak biri göstermelerinden, aleyhinde hep fesat tertip etmelerinden şikayet etmiştir. Hatta, “*Arzın bunlardan hâlî mekânını bulmadım*”⁹⁵ diyecek kadar muzdarip olmuştur. “*Vatansızdır dediler, bu dokundu kanuma!*”⁹⁶ diyerek Menderes’e yazmış olduğu mektubunda adeta yalvarmıştır. Kendisine

90. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 10.

91. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 172.

92. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 44.

93. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 46.

94. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 73.

95. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 93.

96. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 34.

yapılanlara karşı milletin suskun durması, yine milletin kendisini savunmaması onu üzüntüye boğmuştur. “*Ölsem, gebersem bir fert anmayacak adımlı!*”⁹⁷ diye feryat etmiştir. Kendisinin canı olmadığını ve milletin de hiç olmazsa biraz düşünmesinin gerektiğini ve onun da onlar kadar o vatanda hakkının olduğunu söylemiş, bunun için, yani milletin, kendisine karşı kayıtsız davranmasından olsa gerek şu mısraı söylemiştir:

“*Bu müzmin lâ-kaydına teessüf etsem çok mu?*”⁹⁸

İhsan Adlî, “Hürriyet”, “Müsavat” ve “Uhuvvet” kavramlarını çok iyi bilen bir yazardır. “*Hürriyet*” adlı risalesini halka hürriyetin getirdiği yeni hakları anlatmak için kaleme almıştır.

Ona göre “Hürriyet” kavramını çok kişi kullanarak iktidara gelmiştir. Meşrutiyetin ilanında hürriyet ve kanunun varlığından son derece sevindiğini, hatta hayallere dalıp kendinden geçtiğini belirtmiştir İhsan Adlî.⁹⁹ Hürriyette sadece birilerinin değil, herkesin hakkı olduğunu söylemiş, dolayısıyla kendisinin de bunda hakkı olduğunu; düşünce dünyasında köhne, batıl düşüncelere yer olmadığını adeta haykırmıştır. “*Hürriyette yok mudur a beyler, benim hissem*”¹⁰⁰ mısraı, hürriyete aşık İhsan Adlî’nin karakterini ortaya koyuyor. Ancak İhsan Adlî Serter, son derece aşık olduğu hürriyetin kolay elde edilebilecek bir şey olmadığını anlıyor ve “*Adalet bir vehim, hürriyet bir hayal*”¹⁰¹ diyerek bu yolda umutlu olmadığını ifade etmeye çalışıyor. Fert için hürriyet gerekliyse, bunun ancak güç ve kuvvetle olabileceğini dile getiriyor ve aksi taktirde bir insanın hürriyetten nasibinin olsa olsa zillet ve mihnet olduğunu belirtiyor. Ancak uzun bir zaman derin bir yalnızlığın içinde yaşayan Adlî, artık bu kavramların birer hayâl olduğunu söylüyor. Adaletle muhtaç olduğunu devamlı dile getirerek, onu hayal etmenin dahi kendisini yaşattığını belirtiyor. Bütün bu ifadelerden onun, hayat karşısında almış olduğu tavrın kötümser olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dünyayı bir işkence sahnesi olarak görüyor. İnanlardan adalet ya da insaf beklemeyi bile gaflet olarak kabul ediyor. Ona göre zayıfın bu dünyada yaşama şansı yoktur:

Cihân, ibret-fezâ bir sahne-i zulm ü hiyânettir

97. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 117.

98. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 117.

99. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 118.

100. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 126.

101. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 155

*Beşerden ma'delet, insâf ümîd etmek ne gaflettir!
Mübeccel olmak istersen kavî ol, çünkü âlemde
Zayîfin bir nasîbi varsa hüsrândan ibarettir.¹⁰²*

Şair bu duygular ve bu ıstırap içinde pek çok şeye soğuk, katı ve ümitsiz bakmıştır.

Ölüm yılı olan 1956'e kadar Türkiye'de meydana gelen siyasal, sosyal ve benzeri pek çok konuya değinmiş ve bu konularda düşüncelerini belirtmiştir. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesini alkışlamış, bu savaşın Türkiye'yi dünyaya tanıttığını, askeri şanımızı daha da yücelttiğini ve dünyanın Mehmetçiğin bu büyük başarısını yad ettiğini belirtmiştir.¹⁰³ Uzun bir süre Mısır'da kalması, Kral Faruk'un himayesini görmesi onda doğal olarak Mısır ve Mısır halkına karşı her zaman minnet duyguları beslemesine neden olmuştur. Türk ve Mısır halkını her zaman kardeş iki millet olarak gördüğünü, bu arada Arap ve Türkleri birbirlerine bağlı bir unsur olarak telakki ettiğini ve Arapları düşman saymanın bir hata olacağını belirtmiştir.¹⁰⁴

*Türküim ve lâkin Mısır tabiiyetim vardır,
Türklüğe karşı, hâşâ, bir adâvetim yoktur!
Zalimden çok zulmüne gayzım, şiddetim vardır
Hasımlarıma hatta bir husumetim yoktur!
Milletimi severim, ona nispetim vardır,
Başka hiçbir partiye mensubiyetim yoktur!
Yaşlar dökecek kadar derin rikkatim vardır¹⁰⁵*

Kahire, 30 Temmuz 1955

102. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 22

103. Bk. a.mlf., a.g.e., II, 21.

104. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 25.

105. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 78.

Mısır'da Türklere karşı genelde yakın bir ilgi vardır. Bu ilgiyi bu satırların yazarı da Mısır'da bulunduğu yıllarda (2002-2004) hissetmişti. İhsan Adlî'nin bahsettiği yıllar 1914-1956 yılları arasındır. İhsân Adlî'nin o yıllarda şikayetçi olduğu konu bugün de geçerliliğini korumaktadır:

“Türk'üm” dedim. Sordu: Müslüman mısın?

İyi ki sormadı: Sen insan mısın?¹⁰⁶

“Hak suhûlet, süratle varılmayan hedeftir; hak yolunda cefaya katlanmak bir şereftir!¹⁰⁷ diyor İhsan Adlî. Hayatı boyunca hep doğru bildiği yolda, çileli bir iş olarak gördüğü demokrasi yolunda bir anlamda yapayalnız yürümüştür. İdealleri uğruna anavatandan sürülmeyi dahi göze alabilmiştir. Bu demokrasi yolunda sefalet, açlık, her tür afeti tatmıştır:

Soframıza oturmuş, yemeğe başlamıştık,

Ortada bir şey yoktu, patates haşlamıştık!

Ekmeğimiz çok azdı, yemeğin yoktu tadı

Zeki oğlum her şeyi gözlerimden anladı,

- Ekmek az diye mi, baba, sen yemiyorsun?

Sevgili anneme de neden yedirmiyorsun?!

Öyleyse ben demem; beraber aç olalım!

- Doyuncaya kadar ye; bize bakma güzelim!

Ağlayarak kalkmıştı sofradan melek yavrum

Hep ağlaştık ben hâlen içimden ağlıyorum!¹⁰⁸

Kahire, 26 Ağustos 1955

106. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 173.

107. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 39.

108. Bk. a.mlf., a.g.e., III, 65.

Bu aradan İhsan Adlî'nin, şiirlerinden Bektaşî olduğunu anlamaktayız. Şiirlerinde yer yer Bektaşî Tekkesi'nden, Şeyhi Ahmet Sırrı Babadan bahsetmiş ve ona şeyhim diye hitap etmiştir:

*Cismanî, ruhanî, elinden bin iş.
Bin keramet doğar Sırrı Baba'nın!...*¹⁰⁹

Kahire, 7 Şubat 1946

*Babamıza hürmet vazifem oldu
Gönlüm tekkesinin feyiyle doldu
O bir tekke değil, küçük bir cennet!
Tekkeyi cennete çeviren kuvvet
Ulu himmetidir Sırrı Baba'nın!*¹¹⁰

Kahire, 7 Şubat 1946

*"Ali"nin yenilmez aslan kuvveti!
Bundadır her sırrı her kerameti
Muradına eren çoktur yüzünden
Mübarek yüzünü gördüğüm günden*¹¹¹

Kahire, 7 Şubat 1946

*"Sırrı Baba"nın yok cihanda eşi
Göğsünde taşıyor aşkı, ateşi
Ne söylesen azdır şeyhime dair!*

109. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 197.

110. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 198.

111. Bk. a.mlf., a.g.e., I, 197.

Bektaşilik haktan zatına atâ

Ona “Şeyh-i Ekber” dememek hata!¹¹²

Kahire, 7 Şubat 1947

Bütün bu söylenenlerden sonra İhsan Adli’yi daha iyi anlayabilmek için hayatının özeti mahiyetinde ve kendi ifadeleri olan aşağıdaki parçayı okumak yararlı olacaktır. Öyle anlaşılıyor ki, o, hayatı boyunca kendisine yapılanlara karşı bir özür beklemiştir. Kendisine uzatılacak eli her şeye rağmen, kabul etmeye kendisini hazır hissetmiştir. Ancak o el, kendisine hiçbir zaman uzatılmamış ve bunun üzüntüsünü hep yaşamıştır:¹¹³

“...Şimdiye kadar işgal ettikleri adamlar benden özür dileyebilecekleri yerde ben onlardan af diledim. Kimse beni mücrim diye gösteremez! Buna imkân olsaydı, şimdiye kadar çoktan kanun pençesine teslim edilirdim. Kanundan başka itham vasıtası tanımıyorum. Memleketimin yanlış zihniyetini bilmez değilim. Daha geçenlerde İstanbul radyosunda biri hararetle, bağırarak söylüyordu: Kanun suçlu bulsun bulmasın, milli vicdanın affedemeyeceği töhmetler vardır. Bunlar avâmfiribâne söylenmiş sözlerdir. Kanunlar milli vicdandan doğar! Kimse kanunun emir ve nehyetmediği hususâta icbar edilemez!...

Felâketim, İzmir-Kasaba kaymakamı iken, 1913 senesi Haziran bidayetinde tevkifimden başlar; “Talat”ın alçakça tevkifimi emretmesine hiçbir sebep yoktu! Elimde hüsnü hizmetime dair verilmiş mazbatalar var “Hâile-i Mahmut Şevket-Hürriyet Kurbanları” mühim eserimde bana keyfi olarak yaptıkları alçaklıkları enzâr-ı ibrete koydum!...

Eben an ceddin vatana hizmet etmiş bir adamı keyfi olarak düşman arazisine sevk için, meşru bir hükümet ne gibi bir sebep der miyân edebilir. Milletimden hiçbir fert çıkıp da esbâb-ı nefyimi sormadı. Hâl-i harpte bilfarz Paris’te mütemekkin bir “Alsas”lıyı Fransız Hükümeti Almanya’ya nefy ve

112. Bk. *a.mlf., a.g.e.*, I, 199.

113. Bk. *a.mlf., a.g.e.*, III, 116-120.

tağrib etseydi mağdurun lehine ve hükümetin aleyhine bütün Fransızları kıyam ve galeyan hâlinde görürdü!...!

Benim milletimden “helâllik dileğim” gençlere kendimi affettirmek için değildi! Ben buna muhtaç değilim. Gençlerden maksat kemâle ermiş gençlerdir! Toy gençlere sözüüm yoktur!...

Beni sevdiğine kani olduğum genç ve onun bu husustaki fikrinin isabetini teyit eden ailem – beni sevdikleri ve muhafaza etmek istedikleri için, gaflet ve hataya düşüyorlar. Ben açıklamazsam, bunları kimsenin bilmeyeceğini zannediyorlar.

Bir gün bir hâkim bir sanıktan sormuş: Filan cürmü niye işledin? – İftira efendim, demiş!- İnkâr mı ediyorsun? Beş şahit re’yulayn görmüşler! Hâkim Efendi! Beş kişi, bu da söz mü? Ben size görmeyen beş bin kişi getireyim!!

Hükümetimi temsil eden konsolosluğun idaresizliği bilakis teşvikiyle hâdis olan ve derin teessüflerime mahal veren o zamanki “olay”ları örtmeye imkân yoktur. Gerek müşahede ve gerek nakil suretiyle millet bunu öğrenmiştir. İzlâl edildiğine, edilmekte olduğuna şüphe yoktur. Müdafaaamı mücrimiyetime değil, gün kadar aşikâr olan mazlumiyetime bina ediyorum.

Milletimle barışmak istedim, af ve helâllik diledim. Mısır’da bir âdet vardır; barışmak isteyen iki kişiden kendini haksız sayan hasmının tepesini öper! Milletimin huzurunda eğildim: Başımı öpsünler diye değil! Kulağıma birkaç kişi olsun bu sözleri fısıldasın diye! – “Aziz vatandaş! Sana yapılan mezalim yürekler sızlatacak kadar azımdır. Bundan sen mutazarrır oldun, fakat milletimiz de kâr etmedi!”

Beni karşılarında eğilmiş gören cücelerin tepemi öpecekleri yerde, Ali Kemal’e yaptıkları gibi sopalar ve taşlarla beynimi delmeye çalıştıklarını görünce, Namık Kemal’in dediği: -“Yüksel ki yerin bu yer değildir!” sözüne ittibâen başımı kaldırdım; isyan kastyyla değil! Buna ne mahal ne de imkân vardır!

Gafil beşeriyetin asırlar boyunca taşıyıp yüzünü gözünü parçalayarak müstekreh bir şekilde soktuğu Gize sfenksine yapılan hakareti milletimden bana da yapacaklar bulunabilir! Ne kadar çirkin bir şekilde soksalar, eserlerimi ve

şiiirlerimi okuyacakların dikkat ve hüürmetlerini men edemezler. Esbâb-ı müdâfaamı imkân dahilinde hazırladım! Ben öldükten sonra sırtlan hilkatli düşmanlarım naşımı dişleyemeyeceklerdir.”

İhsan Adli Serter

Kahire, 1956

Sonuç olarak, İhsan Adlî, Türk tarihinin önemli bir devresinde kısa süreli de olsa görev almış ve önemli eserler kaleme almıştır. İlk olarak Kahire Ain Shams Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Azze Abdurrahman es-Sâvî, daha sonra da Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyelerinde Müzeyyen Buttanrı, son olarak da tarafımdan bu çalışma ile kaleme alınmış olan İhsan Adlî SERTER'in bu üç çalışma göz önüne alınarak, ayrıntılı olarak ele alınmasının son dönem Türk tarihi ve edebiyatı açısından yararlı olacağı düşüncesini taşımaktayım.